

SİYAH DERİ, BEYAZ MASKE – Frantz Fanon

Hazırlayan: M.Fatih Çömlekçi

Frantz Fanon'un kitabın girişinde ortaya koyduğu bir bakış açısı var: "İlk fatihlere, misyonerlere, sömürgecilere, hem zencilere hayranlık duyan hem de onlardan tiksinen kimselere, ırkını Beyazlaştırmaya çalışanlara, Beyazlara kin öğütleyenlere..." acımayacağını ifade ediyor. Bu bakımdan, Fanon'un anavatanı "Antiller" özelinde Siyah-Beyaz ilişkilerini konu alan kitapta, tüm yağmalama-sömürgeleştirme ilişkilerine rağmen, Siyah insanın derisinin rengi nedeniyle yüceltilmesi ya da aşağılanması fikrine doğrudan karşı çıkılıyor. Fanon psikolojik ve toplumsal tespitlerin yanı sıra, eylem boyutuna da geçerek, Siyah insanın kendisini *normal* hissetmek için takmaya eğilimli olduğu Beyaz maskeyi de yırtıp atmayı hedeflediğini söylüyor.

BÖLÜM 1 – ZENCİ VE DİL

Dili "ete saplanmış Tanrı" olarak niteleyen Paul Valery'nin dediği gibi, dil hakimiyeti ve dil ustalığı sahibine önemli bir güç/iktidar getirmektedir. Bu yüzden Fransa'yı görmüş ve bir Fransız gibi konuşmayı öğrenmiş Antilli'ye kendi ülkesinde bir yarı-tanrı gözüyle bakılır (Beyaz adam gibi konuşuyor); ancak aynı Antilli Zenci, Fransa'daki Beyaz adamın gözünde Beyazlaşmaya çalışan karikatür bir taklit olarak kalmaktadır. İleri düzeyde eğitimi olan ve Fransa'da yaşayan Zenci her ne kadar yüzüne bir Beyaz maske taksa da; ne anavatanında ne de bulunduğu Beyazların arasında tam olarak kabul gör(e)memenin dramını yaşar.

Beyaz adam her açıdan kendisini Siyahtan üstün görür, onunla tepeden ve babacan bir üslupla konuşur, karşısındaki bir siyahsa rahatlıkla argo kelimeler kullanabilir, Zenciyle konuşurken zihinsel bir hazırlığa ya da sözlerini tartma zahmetine girmeye gerek görmez. Bu yapmacık babacan tavrın arkasında büyüklük kompleksi yatmaktadır. Zenciyle *Zenci ağzıyla* ve lakayt bir şekilde konuşulur; çünkü ondan yerini hiçbir zaman unutmaması istenir. Siyah adamdan evcil bir hayvan gibi akıllı ve uslu davranması beklenir. Önemli olan Zenciyi Beyaz adamın çizdiği bu sanal arketipin tutsağı yapmaktır, onların Zenci ruhu dedikleri şey Beyaz adamın marangoz kalemiyle yontulmuş bir tahta kukladan ibarettir.

Antilli Zenci Beyaz olmak ve Beyazlaşmak istemektedir. Ona göre bunun tek yolu da Beyaz adamın diline ve kültürüne bütün incelikleriyle hakim olabilmekten geçer. Bunu gören Beyaz adam da Siyahın bu çırpınışlarından adeta zevk alır ve Siyaha kendi yerini göstermek için hiçbir fırsatı kaçırmaz.

BÖLÜM 2 – *SİYAH KADIN BEYAZ ADAM*

Fanon'a göre birinin siyahlığına karşı beyazlığı; ötekinin beyazlığı karşısında da siyahlığı öne çıkarmak, narsistik bir biçimde kendi biricikliğimiz içine hapsolmek doğru değildir. Siyah-beyaz birlikteliği/evliliği uzun yıllar tabu olarak kalmıştır. Beyaz adamın Siyah kadınla birlikte olması çok yadırganmaz; ama tam tersi bir durum kabul dahi edilemez. Bu yüzden Beyaz bir büyükanneye Beyaz bir büyükbaba kadar sık rastlanmaz. Antilli kadın da evleneceği erkeği en az siyah olandan seçme eğilimindedir.

Siyah bir adamın Beyaz bir kadınla birlikte olma isteği ise kendini bilmez bir cüretkarlık olarak algılanagelmiştir. Siyah adamın beyaza aşık olduğu için özür dilemesi gerekir, bu konudaki korku ve çekingenlik içine işlemiştir. Zenci kadın ise kendini küçük görür ve Beyazların dünyasında kabul görmek için Beyaz bir adamla evlenmek ister; bu onun için arzu ettiği sınıfa yükselme anlamını taşır. Kendisi gibi Zenci olan bir erkeğin evlenme teklifini bir hakaret olarak addeder.

BÖLÜM 3 – *SİYAH ERKEK BEYAZ KADIN*

Zenciler arasında en sık görülen durumlardan biri, kendileri için dökülen öteki kalıplarını içselleştirmek olmuştur. Duygusal öz-değer eksikliği içe kapanık ve soyutlanmış nevrotik bir süreç yaratır; zenci kendisini dünyada bir fazlalık olarak görmeye meyleder. Ötekiliği kabullenmiş bu tip kendini hep soyutlanmaya, alayağı edilmeye ve dışlanmaya hazır durumda bekletir. Bu korku bir süre sonra kişinin kendini yiyip bitirmesine ve zorunlu olarak bu soyutlanma durumuna kendisini hapsedmesine yol açar. Siyah adam sürekli kendisinden şüphe eder vaziyettedir.

Aslında Zenci adamın başarısızlıklarının derisine renk veren maddenin çokluğuyla ya da azlığıyla herhangi bir ilgisi yoktur. Zencilerde bir beyaz ten tutkusu gözlemlenmektedir. Ancak bu yabancılaşmanın bir sonucudur ve bu olgunun sağlıklı

düşünme/kavrama yetisini dumura uğratmaması gerekir. Derinin rengi bir eksiklik ya da kusur olarak görülmemelidir. Siyah erkeğin beyaz bir kadına yaklaşmasının tehlikesi her ne kadar tarihsel bir gerçeklik olarak önümüze çıksa da, bu Beyaz medeniyetin toplumsal bir inşasıdır. Avrupalıların dayattığı bu Zenci-Beyaz ayrımını kabul ettiği sürece, Siyah adamın nefes alma şansı kalmaz. Böyle bir durumda, Siyah adam Beyaz olarak (Beyaz maske takarak) toplumsal basamakları tırmanma ve renk hiyerarşisinde yükselme gibi beyhude/mantık dışı bir çaba içine girer.

Siyah erkek Beyaz kadın ilişkisinde kadın negro-fobik bir davranış sergiler. Irkçılık, Beyazın Siyah insana baktığında duyduğu cinsel çekimin reddi ve kabullenilememesinde yatmaktadır. Zenci erkeğe hep doğüstü bir cinsel güç atfedilmiştir, bu vahşi ve sınır tanımaz bir güçtür. Beyaz kadın onu arzular, ancak bu arzusunun genel toplumsal kodlara uymadığını bildiği için onu canavarlaştırır ve/veya ondan nefret etme yoluna gider. Yahudi'den farklı olarak, Zencinin bedenine ve biyolojik yapısına yönelik bir nefret söz konusudur. Zenci fobisi biyolojik bir fobidir. Zenci, sırf biyolojik bir varlık olarak algılanır çünkü. Beyaz adama göre Zenci, Beyaz kadına dokununca onun saflığını geri döndürülememecesine bozacak bir etki yaratır.

BÖLÜM 4 – SÖMÜRGELİ İNSANIN SÖZDE BAĞIMLILIK KOMPLEKSİ ÜZERİNE

Fanon'a göre ırkçılığın gözlemlenmesi için çok özgül toplumsal koşullar ve dönemsellik gerekmez; ona göre aşağılık-pasaklı zenci motifinin kolektif bilinçaltına yerleştiği Fransa da ırkçı bir toplumdur. Avrupalının yükseklik duygusu, ırkçı kibirlilerin tavırları, sömürgeli insanın aşağılık duygusunun bileşenlerini oluşturur. Aynı şekilde Yahudi stereotipini üreten de anti-semit tavidir. Ortada, Zenci adamın iyi ve güzel şeyleri başarmasını engelleyecek biyolojik engeller yoktur; sadece bu fırsatları çoğu zaman elinden alınmış bir halk vardır. Sömürgecilik sömürge toplumlarında yaşayan yerli halkın psikolojisini altüst etmiştir. Siyah adamın kişilik eksenini kendisi değil Beyaz adam belirler olmuştur. Anavatanların işgale uğraması sonucu, buradaki sosyal ve kültürel yapı temellerinden sarsılmıştır. Bu sadece psikolojik değil aynı zamanda ekonomik/kültürel bir yıkıma da yol açmıştır.

Beyaz adam üstün bir ırk ve medeniyet olgusunu dayatmış, sömürgeleştirme düzeniyle kendisi dışındaki tüm özgüllükleri ve güzellikleri yok etmiş ve Zenciye dünyadaki bir parazitten başka bir şey olmadığı *duygusunu* dayatmıştır. Zencinin önüne sunulan tek seçenek Beyaz uygarlığa hayran olması ve kendisini ona adaması olmuştur. Onun dünyadaki varlık sebebi Beyaz adam için çalışmak ve durmadan üretmek olarak tanımlanmıştır. Böylece bu kitleler Beyaz olmamanın acısını çekmekle cezalandırılmışlardır. Bu beyaz olma isteği, yalnızca bireysel psikolojik travma ve eziklik duygularıyla açıklanamaz; ortada bu travmayı yaratan toplumsal değişkenler ve kurulan eşitsiz sömürü düzeni mevcuttur. Bununla savaşmanın tek yolu, bu eşitsiz düzeni oluşturan toplumsal yapıya saldırmaktan geçer.

Toplumun rüyalarından bireyin rüyaları gibi, toplumun iktidar tutkusundan ise bireyin cinsel dürtülerinden söz eder gibi bahsetmek doğru olmaz. Çünkü gerçekte bu bireysellikleri belirleyen sınıflar arası çatışmanın ekonomik ve sosyal şartlarıdır. Bireye ait rüyalar, korkular, çelişkiler de son tahlilde içinde yaşanan kültür ve uygarlığın genel koşullarıyla ilintilidir. Bu noktada Marksist bir perspektiften yola çıkan Fanon, bireylerin rüyalarındaki korku öğelerinin, hep ana yoldan, kurulu düzenden sapma korkusuyla kesiştiğini tespit eder. Ana-akım olmak, konformist olmak her zaman toplumsal bir güven duygusuyla baş başa gider ve bu çizginin dışına çıkanlar da yola getirilmelidir. Yani sonuçta, Siyah insanda gözlemlenen bağımlılık duygusu ve aşağılık kompleksi, Beyaz adamın bu toprakları işgal ederek sömürgeleştirdiği dönemlerle kesişmektedir.

BÖLÜM 5- SİY AHLARIN GERÇEĞİ

Siyah insan, içinde yaşadığı gelenek ve adetleri silip süpüren, bilmediği, tanımadığı ancak önünde eğilmek durumunda kaldığı bir uygarlığın istilasına maruz kalmıştır. Siyah insan Öteki olmaya ve yokluğa mahkum edilmiş, edilgen bir nesne konumuna indirgenmiştir. Dünya ile bütünleşmek isteyen Zenciye durduğu yerde durması, Zenci gibi davranması ve haddini bilmesi tembihlenmiştir. Siyah kendi görünüşünün tutsağı haline getirilmiştir. Eğer onu severlerse rengine rağmen sevdiklerini, nefret ederlerse ise bunun rengi ile alakalı olmadığını özellikle belirtirler. “*Senegalli bir tarih profesörümüz var, bir zenci ancak bu kadar zeki olabilir... Doktorumuz Zenci, ama çok kibar.*”

Kara büyü, ilkellik, hayvansal erotizm... Bunların hepsi, Zenciye tanımlamak için kullanılagelmiştir. Adeta Zenci insan evriminin ilk evrelerini temsilen buradadır; insanlığın en alt seviyedeki halkı olarak tanımlanır. Oysa dünyadaki tek ve en adil uygarlığın Batı toplumu olduğu, herhangi bir gerçekliği yansıtmaz. Batı o ilk çocukluk evresini, kirlenmemiş büyüü, kendi akıl ve teknik ilerlemesinin kenara koyduğu sahtelikten uzak maneviyatı, hep ötekide, yani Zencide arar. Ancak buna karşılık vücuda gelen Zenci davası, çoğu zaman ırkçı olmayan, hatta ırkçılığa karşı olan bir ırkçılık biçiminde tezahür etmektedir. Çünkü evrensel insani değerlerin hayata geçebilmesi için öncelikle ırk ayrımının ortadan kalkması gerekir. Bu açıdan Zenci davası sadece bir geçiş aşaması olabilir; nihai amaç değil.

BÖLÜM 6 – ZENCİ VE PSİKOPATOLOJİ

Psikanalist, belli bir davranışı çözümleyebilmek için, öncelikle kişiliğin belirlediği ortam olan aile üzerine yoğunlaşacaktır. Ancak aile, toplumdan yalıtık bir birimi temsil etmez. Aile yapısı ile ulus yapısı arasında yakın ilişki vardır. Bir ülke militarize oldukça, otorite merkezileştikçe, ataerkil otorite de aşırı boyutlara tırmanır. “Uygar” ülkelerde aile, toplumun minyatürü durumdadır. Aile ortamından dışarı çıkan çocuk, burada da benzer ilkelerle hemhal olur.

Burada, Jung’un *kolektif bilinçaltı* kavramsallaştırması devreye girer. Kolektif bilinçaltını biyoloji belirlemez; o önyargıların, mitlerin ve kolektif tutumların bir eseridir. Her toplumda, her kolektif insan biriminde, saldırganlık formunda bir enerji birikir ve bunun da bir tahliye kanalı olmak zorundadır. Bu saldırgan enerji de Siyahlara yönelir. Ancak Siyahlar açısından durum biraz farklıdır. Siyahlar aşağılanmayı, küçük görülmeyi ve ezilmeyi bilinçaltında değil, her gün, bilinç düzeyinde ve bir dram olarak yaşarlar. Zenci Beyaz adamın kolektif bilincinde fobi yaratan bir nesnedir. Modern iletişim araçları ile de bu kolektif bilinçaltı ve Beyaz-Zenci karşıtlığı yeniden üretilir. Öteki olan Zencinin sınırlarını çizen ve ona anlamını veren Beyaz adamdır. Batı akli ve tekniğinin ilerlemesine taş koyan, onun yüksek ideallerini sekteye uğratan günah keçisi Zencidir.

Adalet, ahlak, bekaret ve gerçeğin, tüm bu *iyi* kavramların Beyazla; kötünün ve çirkinin ise Siyahla özdeşleştirilmesi bir rastlantı değil, Beyaz adam tarafından kurgulanmış bir olgudur. Siyah, Beyaz toplum için günah keçisidir, paranoyaların

aktarılabileceği bir bütündür, günah ve suçluluk duyguları ona boşaltılabilir. Avrupa kültüründe Zenci, kişiliğin kötü ve olumsuz yanını sergiler. Batılı insan kendinde gördüğü tüm kötülüklerin yükünden kurtulmak için bunları Zencilere atfederek rahatlamak istemiştir. İlginç olan, örneğin bir Antilli de, Avrupalı ile aynı kolektif bilinçaltını paylaşır ve bir Senegalliye zenci olarak görerek tüm kötü özellikleri ona atfeder. Bu durumda kendisi zenci olan Antilli de bir negrofob durumuna düşer. O kendi varlığını küçük görerek tiksindir ve kafaca Beyaz olarak görür kendisini. Ancak dramatik olan, onun da derisi siyahtır ve siyah olarak kalacaktır, Beyaz adamın gözünde bu değişmeyecektir.

BÖLÜM 7 – ZENCİ VE TANIMLAMA

Fanon'a göre Antilli Zenci, kendine özgü ve bağımsız bir öz-değer duygusundan yoksundur. O her zaman başkasının varlığına göre kendisini konumlandırır. Bu da bir aşağılık duygusunu beraberinde getirir. Nevrotik bir yapıya bürünen Antil toplumu, kendisini sürekli başkalarıyla kıyaslar ve böyle ayakta kalabileceğine inanır. Bu umutsuzluk durumunda, ayakta kalabilmek için, kendisinden başka herkese karşı Beyaz olduğunu ispata çalışır. Bu Adleryen şemaya göre, aşağılık kompleksine düşen Zenci, bunu telafi edebilmek için kendi Ötekisini yaratır. Antilli kendisini Beyaz adamlarla özdeşleştirdikten sonra, kendisini diğer Zencilerden üstün görür. Bu çelişkili duruma neden olan, Antilli'nin içine düştüğü sömürge özellikleri taşıyan toplumsal yapıdır.

Kendini Öteki üzerinden tanımlama ve kötülükleri Ötekine atfetme kısır döngüsü, ancak Ötekini kendi özgül gerçekliği içinde tanıma ve onunla iletişime geçme sayesinde kırılabilir. Amerikan Zencisinden farklı olarak Fransız Zencisine “özgürlüğü” bahşedilmiştir. Bir gün ona denmiştir ki: “Sen artık bizimle aynı masada yiyebilirsin.” Bu ani ve tepeden bir komutla, savaşılmadan edinilmiş kölelikten kurtulma durumu, Zenci için psikoz ve karmaşa yaratmıştır. O kendi özgürlüğü için değil, zaman zaman Beyaz özgürlük ve Beyaz adalet için kavgaya girmiştir. Ona Beyaz kavram ve idealler empoze edilmiştir.

Zenci-Beyaz olarak değil, insani bir şekilde tavır geliştirilmelidir: Hor görüye hayır. Nefrete hayır. İnsanın insan tarafından sömürülmesine hayır. İnsanın en insan yanı olan özgürlüğünün elinden alınmasına hayır. Elbette Zenci hakları için eyleme başvuracaktır; ancak bunu insanı insan yapan temel değerlerle bağlantısını kesmeden yapabilmelidir.

BÖLÜM 8 – SONSÖZ

Zencinin içine düştüğü yabancılaşıma, kendisini özgül toplumsal bağlarından soyutlayarak Avrupa kültürünü benimsemeye zorladığı andan itibaren başlamaktadır. Yabancılaşıma, bir ırkın başkasını sömürmesine dayanan toplumların bir eseridir. Ortada daha üstün olduğunu ileri süren bir uygarlık ve onun başka dünyaya olan hoşgörü/horgörü karışımı bakışının getirdiği bir yabancılaşıma mevcuttur.

Siyah insan öncelikle, geçmişin kölesi olmaktan, geçmişin köleci-sömürgeci anıları ve onun yarattığı olumsuz psikolojiden kurtulmalıdır. Mesajını sırf derisi renkli insanların geçmişine dayanarak oluşturmamalıdır. Eğer bir halkın geçmişine dayanmak gerekiyorsa, bu hiçbir halk köleleştirilmesin diye omuz omuza çalışan bir topluluğun geçmişine dayanmak olmalıdır. Kimse yüzünün rengine göre değerlendirilmemeli; Zenci misyonu ya da Beyaz suç gibi kavramlar ortadan kalkmalı. Önemli olan insan olduğunu keşfetmek ve sadece kendine insanca davranılmasını beklemek olmalı.

On yedinci yüzyılın köle gemilerinin hesabı 20. yüzyıl Beyaz adamından sorulamaz Fanon'a göre. Beyazlar ırksal aşağılama ve horgörü tavırlarını bugün de sürdürseler de, Zenci adamın kendisini sürekli Beyazlar ve sömürü geçmişi üzerinden tanımlaması ona hiçbir şey kazandırmıyor. Fanon derisi kara bir adam olarak şunu istemektedir: *“Hiçbir araç insana hakim olmasın. İnsanın insana kulluğu son bulsun. Her koşulda insanı sevmeme ve onu keşfetmeme izin verilsin. Beyaz-Siyah arasında gerçek bir iletişimin doğması için, her ikisi de atalarının çıkardığı yabancı sesleri ve hoyratça bakışları bir kenara bıraksınlar. İnsan benliğini yeniden ele geçirsin, yabancılaşımadan kurtulsun. Evrensel bilinç daima açık tutulsun.”*